بسم الله الرحمن الرحيم

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.બ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ

મુ.પો. ટંકારીઆ,

તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

www.maarifulqurangujarati.com

કાનૂની ચેતવણી: ● આ તફસીરનો હેતુ ફી–સબિલિલ્લાહ પ્રચાર પ્રસારનો છે, જેથી કોઈપણ વ્યક્તિએ પ્રસ્તુત વેબસાઈટના કોઈપણ સાહિત્યનો અથવા તેના કોઈપણ ભાગનો ઉપયોગ વેપારી ધોરણે કરવાની અથવા કિતાબ સ્વરૂપે છપાવવાની સખત મનાઈ છે. માત્ર ઓનલાઈન શેરીંગ કોઈપણ પ્રકારના એડીટીંગ સિવાય કરી શકાય છે.

● પ્રકાશક પાસે આ તફસીરના પિન્ટેડ કોપીના સર્વ હક્ક કોપી રાઇટેડ હોવાના કારણે મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીમાંથી પ્રકાશક અને અનુવાદકનો પ્રિન્ટેડ કોપીનો પેજ નંબર, ભાગ નંબરનો હવાલો આપી કોઈ ફકરો કે વાક્ય કોઈ કિતાબ અથવા લેખમાં કોઈપણ જાતના એડીટીંગ વિના લખી / છાપી શકાય છે.

● આ બાબતોનું ઉલ્લંઘન કરનાર સામે કાયદેસરની કાનૂની કાર્યવાહી કરવાની સખત ચેતવણી આપવામાં આવે છે.

નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઇસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

Designed and Typesetting By: **Safwan Patel Khanpuri**

પ્રકરણ (૭૯)

સૂરએ નાઝિઆત

સૂરએ નાઝિઆત મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની ૪૬ આયતો અને બે રુકૂઅ્ છે.

આયતો : (સૂરએ નાઝિઆત : આયત નં. ૧ થી ૪૬)

(٧٩) سُوْرَةُ النّٰزِعٰتِ مَكِّيَّةٌ (٨١) — اٰياتها ٤٦ — ركوعاتها ٢

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا (١) وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا (٢) وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا (٣) فَالسّٰبِقٰتِ
سَبْقًا (٤) فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا (٥) يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ (٦) تَتْبَعُهَا
الرَّادِفَةُ (٧) قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ وَّاجِفَةٌ (٨) اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ (٩) يَقُوْلُوْنَ ءَاِنَّا
لَمَرْدُوْدُوْنَ فِي الْحَافِرَةِ (١٠) ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً (١١) قَالُوْا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ
خَاسِرَةٌ (١٢) فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ (١٣) فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ (١٤) هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ
مُوْسٰى (١٥) اِذْ نَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى (١٦) اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ
اِنَّهٗ طَغٰى (١٧) فَقُلْ هَلْ لَّكَ اِلٰٓى اَنْ تَزَكّٰى (١٨) وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى (١٩)
فَاَرٰىهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى (٢٠) فَكَذَّبَ وَعَصٰى (٢١) ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعٰى (٢٢) فَحَشَرَ
فَنَادٰى (٢٣) فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى (٢٤) فَاَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاُوْلٰى (٢٥)
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى (٢٦) ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ بَنٰىهَا (٢٧)
رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰىهَا (٢٨) وَاَغْطَشَ لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ ضُحٰىهَا (٢٩) وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ
دَحٰىهَا (٣٠) اَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعٰىهَا (٣١) وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَا (٣٢) مَتَاعًا لَّكُمْ وَ

لِاَنۡعَامِكُمۡ ﴿۳۳﴾ فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الۡكُبۡرٰى ﴿۳۴﴾ يَوۡمَ يَتَذَكَّرُ الۡاِنۡسَانُ مَا
سَعٰى ﴿۳۵﴾ وَبُرِّزَتِ الۡجَحِيۡمُ لِمَنۡ يَّرٰى ﴿۳۶﴾ فَاَمَّا مَنۡ طَغٰى ﴿۳۷﴾ وَاٰثَرَ الۡحَيٰوةَ الدُّنۡيَا ﴿۳۸﴾
فَاِنَّ الۡجَحِيۡمَ هِىَ الۡمَاۡوٰى ﴿۳۹﴾ وَاَمَّا مَنۡ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفۡسَ عَنِ
الۡهَوٰى ﴿۴۰﴾ فَاِنَّ الۡجَنَّةَ هِىَ الۡمَاۡوٰى ﴿۴۱﴾ يَسۡـَٔلُوۡنَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرۡسٰهَا ﴿۴۲﴾
فِيۡمَ اَنۡتَ مِنۡ ذِكۡرٰٮهَا ﴿۴۳﴾ اِلٰى رَبِّكَ مُنۡتَهٰٮهَا ﴿۴۴﴾ اِنَّمَاۤ اَنۡتَ مُنۡذِرُ مَنۡ
يَّخۡشٰٮهَا ﴿۴۵﴾ كَاَنَّهُمۡ يَوۡمَ يَرَوۡنَهَا لَمۡ يَلۡبَثُوۡۤا اِلَّا عَشِيَّةً اَوۡ ضُحٰٮهَا ﴿۴۶﴾ ع

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

સખ્તાઈ સાથે પ્રાણને ખેંચી કાઢનાર (ફરિશ્તાઓ)ના સોગંદ ! (૧) અને બંધન ખોલી પ્રાણને છોડવી લેનાર (ફરિશ્તાઓ)ના સોગંદ ! (૨) અને ઉતાવળથી (હવામાં) તરનાર (ફરિશ્તાઓ)ના સોગંદ ! (૩) (પછી અલ્લાહનો હુકમ લેવા માટે) દોડીને આગળ વધનાર (ફરિશ્તાઓ)ના સોગંદ! (૪) પછી હુકમસર કામની વ્યવસ્થા કરનાર (ફરિશ્તાઓ)ના સોગંદ ! (કે કિયામત થઈને જ રહેશે.) (૫) તે દિવસે ધ્રુજી ઉઠનારી (પૃથ્વી) ધ્રુજી ઉઠશે (૬) (અને) બીજી (હાલત) તેની પાછળ આવશે. (૭) તે દિવસે ઘણાં (માણસોનાં) દિલ ધડકતાં હશે. (૮) તેઓની આંખો (શરમથી) ઢળેલી હશે. (૯) છતાં કાફિરો કહે છે કે શું અમે (મર્યા પછી) આગલી સ્થિતિમાં ફેરવાઈશું ? (૧૦) શું જ્યારે અમે ખોખરાં હાડકાં થઈ જઈશું ? (૧૧) (આમ આશ્ચર્ય) કરતાં બોલ્યા ત્યારે તો આ પાછા ફરવું (અમારા માટે) બહુ નુકસાન ભર્યું હશે. (૧૨) બસ તે તો એક સખત અવાજ હશે. (૧૩) પછી તત્કાળ તેઓ મેદાનમાં હાજર થશે. (૧૪) (હે નબી સલ. !) શું આપને મૂસા (અલૈ.)ની વાત પહોંચી છે ? (૧૫) જ્યારે કે આપના પરવરદિગારે તે પવિત્ર મેદાનમાં આપને પુકાર્યો જેનું નામ તુવા છે. (૧૬) (હુકમ કર્યો કે) ફિરઓનની પાસે જાઓ, કે તેણે બહુ માથું ઉઠાવ્યું છે. (૧૭) પછી તેને કહો કે શું તારી ઈચ્છા છે કે તું (શિર્કથી) પાક થાય ? (૧૮) તેમજ

હું તને તારા પરવરદિગારનો માર્ગ બતાવું કે જેથી તું અલ્લાહથી ડરવા લાગે. (૧૯) ફરી (ત્યાં જઈ) તેને (નુબુવ્વતની) મહાન નિશાની દેખાડી (૨૦) તો ફિરઔને આપને જૂઠાડયા અને આપનું કહેવું માન્યું નહિ. (૨૧) ફરી તે (મૂસા અલૈ.થી) પીઠ ફેરવી (વિરુદ્ધતાની) કોશિશમાં લાગ્યો. (૨૨) ફરી લોકોને એકઠા કર્યા. પછી (તેઓની સામે) જુસ્સાભેર ભાષણ કર્યું (૨૩) ત્યારે તે બોલ્યો, હું જ તમારો સર્વોપરી પાલનહાર છું. (૨૪) પછી અલ્લાહે તેને આખિરતની તેમજ દુનિયાની શિક્ષામાં પકડી લીધો. (૨૫) બેશક, આ (બનાવ)માં તે માણસ માટે વિચારનો મોકો છે કે જેને (અલ્લાહનો) ડર હોય. (૨૬) શું તમને (બીજી વાર) બનાવવું મુશ્કેલ છે કે આકાશને ? અલ્લાહે તેને (એવી રીતે) બનાવ્યું (કે) (૨૭) તેની છત (પૃથ્વીથી) ઊંચી રાખી, પછી તેને વ્યવસ્થિત કર્યું (૨૮) અને તેની રાતને અંધકારમય તથા દિવસને પ્રકાશમય બનાવ્યો (૨૯) અને તે પછી પૃથ્વીને પાથરી દીધી. (૩૦) તેમાંથી તેનું પાણી તથા તેનો ચારો કાઢ્યો (૩૧) અને (તેની ઉપર) પહાડોને કાયમ કર્યા. (૩૨) (આ સર્વ) તમારા અને તમારા પશુઓના આરામ માટે (કર્યું) (૩૩) પછી જ્યારે મહાન આફત આવશે (૩૪) જે દિવસે કે માણસ પોતાનું (આ'માલનામું જોઈ) પોતાની કરણીને યાદ કરશે (૩૫) અને જહન્નમને (એ રીતે) કાઢી જાહેર કરવામાં આવશે, કે જે ચાહે તે જુએ. (૩૬) પછી જે માણસે (હક વાતથી) મોઢું ફેરવ્યું હશે (૩૭) અને (આખિરતને ભૂલી) દુન્યવી જીવનને શ્રેષ્ઠતા આપી હશે (૩૮) તો તેને જહન્નમમાં જ સ્થાન મળશે (૩૯) અને જે કોઈ (આખિરતમાં) પોતાના પરવરદિગારની રૂબરૂ ઊભા રહેવાથી (આ દુનિયામાં) ડર્યા હશે અને મનને (ખરાબ) વાસનાથી રોકયું હશે (૪૦) તો જન્નત તેનું ઠેકાણું હશે. (૪૧) (હે નબી ﷺ !) આ લોકો આપને કિયામત વિશે પૂછે છે કે તે ક્યારે કાયમ થશે? (૪૨) (પણ) તેના વર્ણનથી તેમને શું સંબંધ ! (૪૩) આપના પરવરદિગારના તરફ જ તે(ના જ્ઞાન)નો અંત છે. (૪૪) આપ તો માત્ર તે માણસને (ત્યાંનો) ભય સંભળાવનાર છે, જે તેનાથી ડરે છે. (૪૫) (આ ઉતાવળિયા લોકો) જે દિવસે તે (કિયામત)ને જોશે ત્યારે તેઓને એવું લાગશે કે (દુનિયામાં) માત્ર એક સાંજ અથવા સવાર એટલું જ થોભ્યા હતા. (૪૬)

વિસ્તૃત વિવરણ :

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا માં نَازِعَاتٌ એ نَزْعٌ થી બને છે જેનો અર્થ કોઈ વસ્તુને ખેંચીને કાઢવાનો થાય છે અને غــرقــا (ગરકન) તેની તાકીદ માટે છે, કારણ કે غــرق અને اغــراق નો અર્થ કોઈ કામમાં પૂરી શક્તિ અને ક્ષમતા ખર્ચ કરવાનો થાય છે. રૂઢિપ્રયોગમાં કહેવામાં આવે છે اَغْرَقَ النَّازِعُ فِى الْقَوْسِ એટલે કે કમાન ખેંચનારાએ તેને ખેંચવામાં પોતાની સંપૂર્ણ શક્તિ અને ક્ષમતા લગાવી દીધી. આ સૂરતની શરૂઆતમાં ફરિશ્તાઓની અમુક સિફતો, લક્ષણો અને પરિસ્થિતિઓ વર્ણન કરીને તેમની કસમ ખાવામાં આવી છે અને કસમનો જવાબ પરિસ્થિતિ પ્રમાણે સુષુપ્ત કરવામાં આવ્યો. તેનાથી ભાવાર્થ કયામત અને હશ્ર નશ્રનું નિશ્ચિતપણે ઉપસ્થિત થવું છે. ફરિશ્તાઓની કસમ કદાચ એ યોગ્યતા આધારે ખાવામાં આવી છે કે જો કે ફરિશ્તાઓ અત્યારે પણ સમગ્ર દુનિયાના વ્યવસ્થાપનતંત્રમાં સામેલ રાખવામાં આવ્યા છે અને પોતપોતાને સોંપવામાં આવેલ સેવાઓ બજાવી રહ્યા છે પરંતુ કયામતના દિવસે ભૌતિક કાર્ય કારણોના બધા સંબંધો સમાપ્ત થઈ જશે અને અસામાન્ય પરિસ્થિતિઓ તથા ઘટનાઓ બનશે અને આ ઘટનાઓમાં આ ફરિશ્તાઓ જ કામ કરશે.

ફરિશ્તાઓના આ સ્થળે પાંચ લક્ષણો એવા વર્ણન કરવામાં આવ્યા છે જેનો સંબંધ માનવીના મૃત્યુ અને સકરાંતના સમય સાથે છે, તેનો હેતુ તો કયામત સત્ય હોવાનું વર્ણન કરવાનો છે, તેની શરૂઆત માનવીના મૃત્યુથી કરવામાં આવી તો દરેક માનવીની મોત પોતે તેના માટે એક પ્રકારની કયામત છે અને કયામતની માન્યતામાં તેની ઘણી મોટી દખલગીરી છે. આ પાંચ સિફતોમાંથી પ્રથમ સિફત اَلنّٰزِعٰتِ غَرْقًا એટલે કે પૂરી તાકાતથી ખેંચીને કાઢી લેનારા. તેનો ભાવાર્થ તે અઝાબના ફરિશ્તાઓ છે જે કાફિરોની રૂહ ખૂબ સખ્તીથી કાઢી લે છે. તેનો ભાવાર્થ તે રૂહાની કઠોરતા અને તકલીફ છે, એવું જરૂરી નથી કે જોનારને પણ આ કઠોરતાનો આભાસ થાય, તેથી ઘણા સમયે એવું પણ જોવા મળે છે કે કાફિરની રૂહ દેખીતી રીતે તો સરળતાથી નીકળે છે પરંતુ એ સરળતા આપણી જોવાની દષ્ટિમાં છે જે સખ્તી તેની રૂહ ઉપર થઈ રહી છે તેને કોઈ જોઈ શકતું નથી. તે તો માત્ર અલ્લાહ તઆલાના ખબર આપવાથી જાણ થઈ શકે છે, તેથી આ વાક્યમાં

આ ખબર આપવામાં આવી કે કાફિરોની રૂહને ખેંચીને કઠોરતાથી કાઢવામાં આવે છે. બીજી સિફત છે, وَالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا તેમાં نَاشِطَاتٌ એ نشط થી બને છે જેનો અર્થ બંધનો ખોલી નાંખવાનો થાય છે. જે વસ્તુમાં પાણી હોય અથવા હવા વગેરે ભરી હોય તેનું બંધન ખોલવાથી તે પાણી વગેરે સરળતાથી નીકળી જાય છે, તેમાં મો'મિનની રૂહ નીકળવા સાથે તેને સરખાવીને બતાવ્યું કે તે ફરિશ્તાઓ મો'મિનની રૂહ કબ્જે કરવા ઉપર નિયુક્ત કરવામાં આવેલા છે તેઓ ખૂબ સરળતાથી તેને કબ્જે કરે છે, જરા પણ સખ્તી કરતા નથી. અહીંયાં પણ રૂહાની સરળતા ભાવાર્થ સ્વરૂપે છે, શારીરિક નહીં. તેથી કોઈ મુસલમાન બલકે ખૂબ નેક બંદાને મોતના સમયે સકરાંતમાં અને રૂહ નીકળવામાં ખૂબ મોડું થાય છે તેથી એવું કહી શકાતું નથી કે તેના ઉપર સખ્તી થઈ રહી છે ભલે શારીરિક રીતે તે કઠણાઈ જોઈ શકાતી હોય. મૂળ કારણ એ છે કે કાફિરને સકરાંતના સમયથી જ બરઝખનો અઝાબ સામે આવી જાય છે, તેની રૂહ તેનાથી ગભરાઈને બદનમાં સંતાવા ઈચ્છે છે પરંતુ ફરિશ્તા તેને ખેંચીને કાઢી લે છે અને મો'મિનની રૂહની સામે આલમે બરઝખનો સવાબ નેઅ્મતો અને ખુશખબરીઓ આવે છે તો તેની રૂહ ખૂબ ઝડપથી તે તરફ જવા ઈચ્છે છે.

ફરિશ્તાઓનું ત્રીજું લક્ષણ وَالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا બતાવ્યું છે જેમાં سَبْحٌ નો શાબ્દિક અર્થ "તરવાનો" થાય છે. આ સ્થળે ભાવાર્થ ખૂબ ઝડપથી ચાલવાનો છે, જેમકે દરિયામાં કોઈ આડશ કે પહાડ અડચણ નથી હોતી તરનાર અથવા વહાણ ચલાવનાર સીધો પોતાની ઈચ્છિત મંઝિલ તરફ ચાલ્યો જાય છે એ જ પ્રમાણે ફરિશ્તાઓની આ સિફત છે કે તેઓ પણ ખૂબ ઝડપથી જનારા છે. આ પણ મોતના ફરિશ્તાઓ વિશે ઉલ્લેખ છે કે માણસની રૂહ કબ્જે કર્યા પછી તેઓ તેને ઝડપથી આસમાન તરફ લઈ જાય છે.

ચોથી સિફત فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا છે, તેનો ભાવાર્થ એ છે કે પછી આ રૂહ જે ફરિશ્તાઓના કબ્જામાં છે તેના સારા અને બુરા ઠેકાણા ઉપર પહોંચાડવા માટે ખૂબ ઉતાવળ અને ઝડપથી કામ લે છે. મો'મિનની રૂહને જન્નતની હવાઓ અને નેઅ્મતોના સ્થળોમાં તથા કાફિરની રૂહને દોઝખની હવાઓ અને અઝાબોના સ્થળો ઉપર પહોંચાડી દેવામાં આવે છે.

પાંચમી સિફત فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا છે, અલ્લાહના હુકમોનું પાલન કરનાર તથા તેના ઉપર અમલવારી કરનારા એટલે કે આ મોતના ફરિશ્તાઓનું અંતિમ કામ એ હશે કે જે રૂહને સવાબ અને રાહત દેવાનો હુકમ થયો હશે તેના માટે રાહતનો સામાન એકઠો કરી આપે અને જેને અઝાબ અને તકલીફમાં નાંખવાનો હુકમ થશે તેના માટે તેની વ્યવસ્થા કરી આપે.

કબ્રમાં સવાબ અને અઝાબ :

મોતના સમયે ફરિશ્તાઓનું આવવું અને માનવીની રૂહને કબ્જે કરીને આસમાન તરફ લઈ જવું પછી તેને સારા અથવા ખરાબ ઠેકાણે ઝડપથી પહોંચાડી દેવું અને ત્યાં સવાબ અને અઝાબ, તકલીફ અને રાહતની વ્યવસ્થા કરવી આ પ્રસ્તુત આયતોથી સાબિત થઈ ગયું. આ કબ્રનો અઝાબ અને સવાબ એટલે કે બરઝખમાં થશે, હશ્રનો અઝાબ અને સવાબ ત્યાર પછી છે. સહીહ હદીષોમાં તેની ઘણી વિગતો ઉપસ્થિત છે. હઝરત બરાઅ્ બિન આઝીબ (રદિ.)ની એક લાંબી હદીષ મિશ્કાતમાં મુસ્નદે અહમદના હવાલાથી નકલ થઈ છે.

નફ્સ અને રૂહ વિશે હઝરત કાઝી ષનાઉલ્લાહ (રહ.)ની લાભદાયક તહકીક :

તફસીરે મઝહરીના હવાલાથી નફ્સ અને રૂહની વાસ્તવિકતા ઉપર અમુક વાક્યો સૂરએ હિજ્રની આયત ૨૯ હેઠળ પસાર થઈ ચૂકી છે. આ જ ક્રમની વધારે તહકીક અને ખુલાસો હઝરત કાઝી ષનાઉલ્લાહ પાનીપતી (રહ.)એ આ સ્થળે લખ્યો છે, જેનાથી ઘણી શંકાઓનો હલ થઈ જાય છે. તે એ કે પ્રસ્તુત હદીષથી સ્પષ્ટ થાય છે કે માણસનો નફ્સ એક જિસ્મે લતીફ (Refined body) છે જે તેના જિસ્મે કષીફ (Dense material body)માં રહે છે અને તે તેના ચાર ભૌતિક તત્ત્વોથી બને છે. ફિલોસોફી અને મૅડિકલ સાયન્સ તેને રૂહ કહે છે પરંતુ વાસ્તવમાં માનવીની રૂહ એક "રૂહે મુજર્રદ" (પવિત્ર આત્મા–Divine Spirit) છે જે તેના ભૌતિક શરીર એટલે કે નફ્સ સાથે એક ખાસ સંબંધ ધરાવે છે. આ ભૌતિક રૂહ એટલે કે નફ્સની જિંદગી પોતે આ અલ્લાહ તઆલાના હુકમ અને પવિત્ર આત્મા ઉપર નિર્ભર છે જેમકે તેને રૂહુલ રૂહ (રૂહની રૂહ) કહી શકાય છે

કે શરીરની જિંદગી નફ્સથી છે અને નફ્સની જિંદગી આ રૂહ ઉપર અવલંબિત છે. આ પવિત્ર આત્મા અને અલ્લાહ તઆલાના હુકમનો સંબંધ આ જ જિસ્મે લતીફ એટલે કે નફ્સની સાથે કરવામાં આવ્યો અને તે કઈ રીતે છે તેની વાસ્તવિકતાનું જ્ઞાન તેના પેદા કરનાર સિવાય કોઈને નથી અને આ જિસ્મે લતીફ જેનું નામ નફ્સ છે તેને અલ્લાહ તઆલાએ પોતાની કુદરતના એક અરીસા સ્વરૂપે બનાવ્યું છે કે જો તેને સૂર્યની સામે રાખવામાં આવે તો સૂર્યનો પ્રકાશ તેમાં એવી રીતે આવી જાય છે કે તે પોતે સૂર્યની જેમ પ્રકાશ ફેલાવે છે. માણસનો નફ્સ જો વહીની તા'લીમ પ્રમાણે મહેનત અને સંઘર્ષ કરે તો તે પણ પ્રકાશિત થઈ જાય છે, નહિતર તે જિસ્મે કષીફ (ભૌતિક શરીર)ની ખરાબ અસરોમાં સંડોવાઈ જાય છે. આ જ તે જિસ્મે લતીફ છે જેને ફરિશ્તાઓ ઉપર લઈ જાય છે અને પછી સન્માન સાથે નીચે લાવે છે જ્યારે કે તે રોશન થઈ ચૂક્યા છે, નહિતર આસમાનના દરવાજા તેના માટે ખૂલતા નથી, તેને ઉપરથી જ નીચે પટકી દેવામાં આવે છે. આ જ તે જિસ્મે લતીફ છે જેના વિશે પ્રસ્તુત હદીષમાં છે કે અમે તેને જમીનની માટીથી પેદા કર્યા, પછી તેમાં જ પાછા મેળવી દઈશું, પછી તેનાથી જ ફરીવાર સજીવન કરીશું. આ જ જિસ્મે લતીફ નેક અમલોથી પ્રકાશિત અને ખુશબૂદાર બને છે અને કુફ્ર તથા શિર્કથી બદબૂદાર બની જાય છે. બાકી પવિત્ર આત્મા તેનો સંબંધ જિસ્મે કષીફની સાથે જિસ્મે લતીફના માધ્યમથી એટલે કે નફ્સથી હોય છે તેના ઉપર મોત આવતી નથી. કબ્રનો અઝાબ અને સવાબ પણ આ જ જિસ્મે લતીફ એટલે કે નફ્સ સાથે સંબંધિત છે અને નફ્સનો સંબંધ કબ્ર સાથે રહે છે અને પવિત્ર આત્મા ઈલ્લિય્યિનમાં હોય છે તથા પવિત્ર આત્માને તેના સવાબ અને અઝાબથી સીધે સીધી અસર થાય છે. એ જ રીતે રૂહનું કબ્રમાં હોવું નફ્સના અર્થમાં સાચું છે અને તેને આલમે અરવાહ અથવા ઈલ્લિય્યિનમાં રહેવું રૂહે મુજર્રદ એટલે કે પવિત્ર આત્માના અર્થમાં સાચું છે, તેનાથી આ વિવિધ રિવાયતોનો સુમેળ સધાઈ જાય છે. વલ્લાહુ અઅ્લમુ.

આગળ કયામત ઉપસ્થિત થવાની અને તેમાં પ્રથમ સૂર ફૂંકાવાથી સમગ્ર વિશ્વના ફના થઈ જવાની પછી બીજા સૂરથી સમગ્ર વિશ્વના ફરીવાર પેદા થવાની બાબત ઉપર કાફિરોની શંકાઓ અને વ્યંગનો જવાબ ઉપસ્થિત છે. અંતે કહેવામાં આવ્યું, فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ તેમાં ساهره એ જમીનની સપાટીને કહેવામાં

આવે છે. કયામતમાં જે જમીન ફરીવાર પેદા કરવામાં આવશે તે એક સંપૂર્ણ સપાટ સપાટી હશે, તેમાં આડશ, પહાડ, ઈમારતો અથવા ગુફાઓ હશે નહીં. તેને જ સـــــاهـــرہ કહેવામાં આવ્યું છે. ત્યાર પછી કયામતના ઈન્કારી કાફિરોની હઠધર્મી અને દુશ્મનાવટથી જે રસૂલે કરીમ ﷺને પીડા અને ત્રાસ થતો હતો તેના દિલાસા સ્વરૂપે ફિરઔન અને હઝરત મૂસા (અલૈ.)નો કિસ્સો વર્ણન કરવામાં આવ્યો છે કે વિરોધીઓનો આવો ત્રાસ અને પીડા આપના માટે કંઈ ખાસ નથી, અગાઉ થઈ ચૂકેલા અંબિયાઓને પણ મોટી મોટી પીડાઓ અને ત્રાસ આ વિરોધીઓથી પહોંચ્યો છે, તેમણે ધૈર્ય દાખવ્યું અને તમે પણ ધૈર્યથી કામ લો.

فَاَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاُوْلٰى માં શબ્દ نَكَال (નકાલ) એવા અઝાબને કહેવામાં આવે છે જેને જોઈને બીજાઓને બોધપાઠ મળે અને બધા ડરી જાય. "નકાલે આખિરત" ફિરઔન માટે આખિરતનો અઝાબ છે અને "નકાલે ઊલા"થી ભાવાર્થ તે અઝાબ છે જે દુનિયામાં તેની સમગ્ર કોમના દરિયામાં ડૂબી જવાથી તેમને પહોંચ્યો. આગળ ફરી હશ્ર અને નશ્રના ઈન્કારીઓની આ શંકાઓનો રદિયો છે કે મર્યા અને માટી થયા પછી ફરી કઈ રીતે જીવીત કરવામાં આવશે તેમાં અલ્લાહ તઆલાએ આસમાન અને જમીન અને તેની અંદર પેદા કરેલ મહાન મખ્લૂકોનું વર્ણન કરીને ગાફેલ માનવીને તેના ઉપર ચેતવ્યા છે કે જે મહાન હસ્તીએ આટલી મહાન મખ્લૂકોનું શરૂઆતમાં સર્જન કર્યું અને તે પણ કોઈપણ પ્રકારના ભૌતિક યંત્રો કે ભૌતિક તત્ત્વો વિના; જો તે મહાન હસ્તી તેને નેસ્તો નાબૂદ કર્યા પછી ફરીવાર અસ્તિત્વ આપવા ઈચ્છે તો તમારા માટે આશ્ચર્યનું શું કારણ છે !? આગળ ફરી કયામતના દિવસની કઠણાઈ અને તે દિવસે દરેક માનવીના અમલોનું સામે આવી જવું અને જન્નતવાળાઓનું તથા જહન્નમવાળાઓનું બંને ઠેકાણાઓનું વર્ણન અને અંતે જન્નતવાળાઓની અને દોઝખવાળાઓની ખાસ ખાસ નિશાનીઓ વર્ણન કરી છે જેનાથી એક માનવી દુનિયામાં એ ફેંસલો કરી શકે છે કે આ બંધારણ પ્રમાણે મારું ઠેકાણું જન્નતમાં છે કે દોઝખમાં ! તેને બંધારણ એટલા માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે કોઈની ભલામણથી અથવા સીધે સીધું અલ્લાહ તઆલાની રહમતથી કોઈ જહન્નમીને આઝાદ કરી જન્નતમાં પહોંચાડી દેવું જેમકે ઘણી બધી આયતો અને હદીષની રિવાયતો તેના ઉપર દલીલ કરે છે કે તે એક અપવાદરૂપ હુકમ છે નહિતર જન્નત અથવા

દોઝખના ઠેકાણાનું મૂળ બંધારણ તો તે જ છે જે આ આયતોમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રથમ જન્નતવાળાઓની ખાસ નિશાનીઓ વર્ણન કરવામાં આવી તે બે છે, فَاَمَّا مَنۡ طَغٰى وَاٰثَرَ الۡحَيٰوةَ الدُّنۡيَا પ્રથમ طُغْيَانْ એટલે કે અલ્લાહ તઆલા અને તેના રસૂલના હુકમોની પાબંદીના બદલે બળવાખોરી અપનાવવી, બીજું દુનિયાની જિંદગીને આખિરત ઉપર અગ્રતા આપવી. એટલે કે જ્યારે એવું કોઈ કામ સામે આવે કે તેને તેના અધિકાર અને ઈચ્છાથી દુનિયામાં તો આરામ અને લિજ્જત મળે છે પરંતુ આખિરતમાં તેના ઉપર અઝાબ નિશ્ચિત છે તે વખતે તો દુનિયાની લિજ્જતને અગ્રતા આપીને આખિરતની ચિંતાને નજરઅંદાજ કરી દે, જે વ્યક્તિ દુનિયામાં આ બે બલાઓમાં સંડોવાય છે તેના માટે કહેવામાં આવ્યું, فَاِنَّ الۡجَحِيۡمَ هِىَ الۡمَاۡوٰى એટલે કે જહન્નમ જ તેનું ઠેકાણું છે, ત્યારબાદ જન્નતવાળાઓની આ જ રીતે બે નિશાનીઓ બતાવી છે. وَاَمَّا مَنۡ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفۡسَ عَنِ الۡهَوٰى પ્રથમ એ કે જે વ્યક્તિ દુનિયામાં પોતાના દરેક અમલ અને દરેક કામના સમયે એવો ડર રાખે કે મારે એક દિવસે હક્ક સુબ્હાનહુ વ તઆલા સામે રજુ થઈને આ અમલોનો હિસાબ આપવાનો થશે, બીજું જેણે પોતાના નફ્સને કાબૂમાં રાખ્યો, નાજાઈઝ ઈચ્છાઓથી તેને રોક્યો; જેણે દુનિયામાં આ બે લક્ષણો પ્રાપ્ત કરી લીધા કુર્આને કરીમે તેને આ ખુશખબરી આપી, فَاِنَّ الۡجَـنَّةَ هِىَ الۡمَاۡوٰى એટલે કે જન્નત જ તેનું ઠેકાણું છે.

નફ્સના વિરોધ કરવાના ત્રણ દરજ્જાઓ :

પ્રસ્તુત આયતમાં જન્નતના ઠેકાણાની બે શરતો બતાવી છે અને વિચાર કરવામાં આવે તો તે પરિણામના આધારે એક જ છે. કારણ કે પ્રથમ શરત અલ્લાહ તઆલા સમક્ષ જવાબ આપવાનો ડર છે, બીજી શરત નફ્સને મનેચ્છાઓથી રોકવાનો છે અને વાસ્તવિકતા એ છે કે અલ્લાહ તઆલાનો ડર જ નફ્સને મનેચ્છાઓથી રોકનારી વસ્તુ છે. હઝરત કાઝી ષનાઉલ્લાહ પાનીપતી (રહ.)એ તફસીરે મઝહરીમાં લખ્યું છે કે મનેચ્છાઓનો વિરોધ કરવાના ત્રણ દરજ્જા છે.

પ્રથમ દરજ્જો :

માનવી તે બાતિલ અને જૂઠા અકીદાઓથી બચી જાય જે જાહેર નુસૂસ

www.maarifulqurangujarati.com

અને પૂરોગામી બઝુર્ગોના ઈજ્માઅ્ વિરુદ્ધ હોય. આ દરજ્જામાં પહોંચીને તે સુન્ની મુસલમાન કહેવડાવવાનો હકદાર થઈ જાય છે.

બીજો દરજ્જો :

તે કોઈ ગુનાહ અને પાપાચારનો ઈરાદો કરે, પછી તેને એ વાત યાદ આવી જાય કે મારે અલ્લાહ તઆલા સામે હિસાબ આપવાનો છે અને એ વિચારની બીનાએ તે ગુનાહને છોડી દે, આ જ મધ્યમ કક્ષાની બીજા નંબરની પૂર્ણતા છે કે માનવી શંકાઓથી અને ભ્રમણાઓથી પણ બચે અને જે મબાહ અને જાઈઝ કામમાં મશગૂલ થવાથી તેને નાજાઈઝ કામમાં સપડાઈ જવાનો ભય ઉપસ્થિત થાય તો તે જાઈઝ કામ પણ છોડી દે. જેમકે, હઝરત નુઅ્માન બિન બશીર (રદિ.)ની હદીષમાં છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺએ ફરમાવ્યું કે જેણે શંકાઓ અને ભ્રમણાઓથી પોતાને બચાવી લીધો તેણે પોતાની આબરૂ અને દીનને બચાવી લીધો અને જે વ્યક્તિ ભ્રમણાઓમાં સપડાઈ ગયો તે અંતે હરામ કામોમાં સંડોવાઈ જશે. આ ભ્રમણાઓ અને શંકાઓથી ભાવાર્થ બે કામો છે જેમાં જાઈઝ અને નાજાઈઝ હોવાની બંને સંભાવનાઓ ઉપસ્થિત છે. એટલે કે અમલ કરનારને એ શંકા થાય કે મારા માટે આ કામ જાઈઝ છે કે નાજાઈઝ ? દાખલા તરીકે એક વ્યક્તિ બીમાર છે, વૂઝુ કરવાની શક્તિ તો છે પરંતુ તેને એ બાબતનો પૂરો વિશ્વાસ નથી કે મારા માટે આવી હાલતમાં વૂઝુ કરવું નુકસાનકારક છે તો તેના માટે તયમ્મુમનું જાઈઝ હોવું અથવા નાજાઈઝ હોવું શંકાસ્પદ બની ગયું. એ જ પ્રમાણે ઊભા થઈને નમાઝ તો પઢી શકે છે પરંતુ તેમાં ખૂબ તકલીફ અને મહેનત છે એટલા માટે તેને એવી શંકા થઈ કે બેસીને નમાઝ મારા માટે જાઈઝ છે કે નહીં? આવી પરિસ્થિતિમાં શંકાસ્પદ વસ્તુને છોડીને નિશ્ચિત ચોક્કસ જાઈઝ હોવાને અપનાવવું તકવો છે અને નફ્સનો વિરોધ કરવાનો મધ્યમ કક્ષાનો દરજ્જો આ જ છે.

મકાઇદે નફ્સ (નફ્સની યુક્તિ પ્રયુક્તિ) :

નફ્સનો વિરોધ તે વસ્તુઓમાં કરવો જે ખુલ્લમ ખુલ્લા ગુનાહ અને બુરાઈ છે, આ બાબત જો કોઈ પ્રયત્ન કરે તો પોતે પણ તેમાં સ્વેચ્છાએ સફળતા મળે છે પરંતુ નફ્સની એક ભ્રમણા તે છે જે ઈબાદતો અને નેક કામોમાં સામેલ થઈ જાય

છે જેમકે રિયાકારી, દેખાડો, નામના, આત્મશ્લાઘા વગેરે આ એવા મહાન ગુનાહ અને સખત પ્રકારની નફ્સની ભ્રમણા છે જેમાં માનવી મોટે ભાગે પોતે પણ ધોકો ખાઈ બેસે છે કે પોતાના અમલને સાચો અને ઠીક સમજતો રહે છે અને આ જ તે નફ્સની ભ્રમણા અને યુક્તિ છે જેનો વિરોધ સૌથી પ્રથમ અને સૌથી વધારે આવશ્યક છે પરંતુ તેનાથી બચવાનો સાચો ઈલાજ અને તેની પ્રભાવશાળી રીત તે છે કે તે કોઈ એવા શૈખે કામિલને શોધે જે કોઈ નિષ્ણાત શૈખની સેવામાં રહીને સંઘર્ષ કરી નફ્સની ઐબો અને ખામીઓથી ઈલાજનો માહેર હોય. પોતાને તેમના હવાલે કરે અને તેમના સલાહ મશ્વરા ઉપર અમલ કરે.

શૈખ ઈમામ હઝરત યાકૂબ કરખી (રહ.) કહે છે કે હું મારી શરૂઆતની ઉંમરમાં સુથાર હતો, લાકડાંનું કામ કરતો હતો, મેં પોતાના નફ્સમાં આળસ અને અંતરાત્મામાં એક પ્રકારનો અંધકાર અનુભવ્યો તો ઈરાદો કર્યો કે અમુક દિવસ રોઝા રાખું જેથી આ અંધકાર અને આળસ દૂર થઈ જાય. સંજોગવસાત્ તે જ રોઝાઓની હાલતમાં એક દિવસ હું ઈમામ બહાઉદ્દીન નક્શબંદી (રહ.)ની સેવામાં હાજર થયો. શૈખે મહેમાનો માટે ભોજન મંગાવ્યું અને મને પણ ખાવાનો હુકમ આપ્યો અને કહ્યું, ઘણો જ ખરાબ તે વ્યક્તિ છે જે પોતાની મનેચ્છાઓનો બંદો છે જે તેને ગુમરાહ કરે અને કહ્યું, ભોજન કરી લેવું તે રોઝા કરતાં ઉત્તમ છે જે નફ્સની ભ્રમણા એટલે કે મનેચ્છા સાથે હોય. તે વખતે મને અનુભૂતિ થઈ કે મારો નફ્સ આત્મશ્લાઘાનો શિકાર થઈ રહ્યો હતો જેને શૈખે અનુભવ્યો અને મને એ વાત જ્ઞાત થઈ ગઈ કે ઝિક્ર અને શુગલ તથા નફલી ઈબાદતોમાં કોઈ શૈખે કામિલની પરવાનગી અને માર્ગદર્શન આવશ્યક છે, કારણ કે તે નફ્સની યુક્તિ પ્રયુક્તિઓથી વાકેફ હોય છે જે નફલી અમલોમાં કોઈ નફ્સની યુક્તિ સામેલ હશે તેનાથી તે રોકશે, તે સમયે મેં હઝરત શૈખ નક્શબંદી (રહ.)થી વિનંતી કરી કે હઝરત જો એવા શૈખ જેને પરિભાષામાં ફાફી ફિલ્લાહ અને બાકી બિલ્લાહ કહેવામાં આવે છે તે કોઈને ન મળે તો શું કરે ? શૈખ (રહ.)એ કહ્યું કે તેણે વધારે પ્રમાણમાં ઈસ્તેગફાર કરવો જોઈએ અને દરેક નમાઝ પછી વીસ ઈસ્તેગફાર કરવાની પાબંદી કરે જેથી પાંચ વખતે સો વખતે ઈસ્તેગફાર થઈ જાય. કારણ કે રસૂલે કરીમ ﷺનો ઈરશાદ છે કે અમુક સમયે હું પોતાના દિલમાં અજંપો

અનુભવું છું અને હું દરરોજ અલ્લાહ તઆલાથી સો વખતે ઈસ્તેગફાર એટલે કે મા'ફી માંગું છું.

ત્રીજો ઉચ્ચ દરજ્જો નફ્સના વિરોધનો તથા મનેચ્છાઓનો એ છે કે ઝિક્ર મોટા પ્રમાણમાં કરે અને સંઘર્ષ તથા રિયાઝત દ્વારા પોતાના નફ્સને એવો સ્વચ્છ બનાવી લે કે તેમાં તે નફ્સની ભ્રમણા બાકી ન રહે જે માનવીને બુરાઈ તરફ આકર્ષે છે. આ વિલાયતનું સ્થાન છે અને આ તે જ વ્યક્તિને પ્રાપ્ત થાય છે જેને સૂફિયા પરિભાષામાં "ફાફી ફિલ્લાહ" અને "બાકી બિલ્લાહ" કહેવામાં આવે છે. આ જ લોકો કુર્આનની આ આયતના ભાવાર્થ સાથે બંધ બેસે છે જે શયતાનને સંબોધન કરીને કહેવામાં આવી છે, اِنَّ عِبَادِىْ لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ એટલે કે મારા ખાસ બંદાઓ ઉપર તારો કાબૂ ચાલી શકશે નહીં અને આ જ તે સંદર્ભ છે તે હદીષનો જેમાં રસૂલે કરીમ ﷺએ ફરમાવ્યું છે لَايُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى يَكُوْنَ هَوَاهُ تَبْعًا لِّمَا جِئْتُ بِهٖ એટલે કે તમારામાં કોઈ વ્યક્તિ ત્યાં સુધી મો'મિન કામિલ નથી થઈ શકતો જ્યાં સુધી કે તેની મનેચ્છાઓ મારી તા'લીમના તા'બે ન થઈ જાય, اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَاهُ بِفَضْلِكَ وَكَرَمِكَ

સૂરતના અંતે કાફિરોના આ શંકાયુક્ત સવાલનો જવાબ આપવામાં આવ્યો છે કે તેઓ રસૂલે કરીમ ﷺને કયામતની નિશ્ચિત તારીખ અને સમય બતાવવાનો આગ્રહ કરતા હતા. જવાબનો ખુલાસો એ છે કે તેને અલ્લાહ તઆલાએ પોતાની ઉચ્ચ કક્ષાની હિકમતથી માત્ર પોતાની જાત માટે ખાસ રાખ્યું છે, તેની ખબર કોઈ ફરિશ્તા અથવા રસૂલને આપવામાં આવી નથી એટલા માટે આ માંગણી વ્યર્થ છે.

تَمَّتْ سُوْرَةُ النَّازِعَاتِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ٢ شَعْبَانْ ١٣٩١ هـ ذُوْ شَنْبَة

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ સૂરએ નાઝિઆત પૂર્ણ થઈ.

❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑❑

તારીખ : ૧૭ ડિસેમ્બર ૨૦૧૪ મુતાબિક ૨૫ સફર ૧૪૩૬ હિજરી.

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી